

SMRTNA KAZNA U JUDAIZMU KROZ VIJEKOVE

Eliezer Papo

Uvod

Prenaglašeno i počesto pretjerano prisustvo religije na javnoj sceni je pojava tipična za sva post-socijalistička društva u tranziciji, uključujući i bosansko-hercegovačko. Fenomen religije u BiH opterećen je, međutim, dodatnim balastom: identitet različitih etničkih grupa u zemlji zasnovan je prvenstveno na religijskom identitetu – što je, u posljednjem ratu – ali i u poraću, dovelo do masovnog korištenja religije u političke svrhe – kao i do korištenja politike u religijske svrhe (o čemu se kod nas rjeđe govori). Odrastanjem u određenoj religijskoj tradiciji njeni pripadnici prihvataju i žive konkretnu, određenom vremenu i prostoru prilagođenu varijantu rečene religije. U velikim i rasprostranjenim religijama ove lokalne adaptacije dogme i prakse prije su pravilo, nego li izuzetak. Nastale višestoljetnim uzajamnim prilagođavanjem određene grupe određenoj religiji i obrnuto, one, zapravo, predstavljaju kompromis između zahtjeva religije i zahtjeva 'vremena i prostora'. Ovaj proces uzajamnog prilagođavanja je u stalnom kretanju – i gotovo da ne postoji generacija koja ne daje svoj pečat vlastitoj tradiciji – bilo dodavanjem nekog novog običaja – bilo modeliranjem (ili, čak, ukidanjem) nekog starog. Sve tri velike monoteističke religije, tradicionalno prisutne na evropskom tlu, zasnivaju se, prvenstveno, na određenom svetom tekstu. **Članovi grupe nisu, nužno, pretjerano svjesni činjenice da, odrastanjem u određenoj konkretnoj zajednici, zajedno sa tekstom dobijaju i naočare određene dioptrije koje im omogućavaju prilagođeno čitanje teksta.** U različitim tradicijama ovaj "prilagodbeni regulator" naziva se različitim imenima: Predanje, Tradicija, Usmena tradicija i slično. Pojedinačni povratci religiji (od strane sekularizovanih potomaka tradicionalnih pripadnika grupe) ili prelasci iz jedne religije u drugu,

obično, završavaju akulturacijom pojedinca i njegovim prihvatanjem tradicionalne interpretacije određene religije kakva se uvriježila u rečenoj grupi. Kada se, međutim, desi da velike grupe pojedinaca dožive unutrašnji preobražaj i pristupe svetom tekstu direktno i bez posredovanja grupe (i njene tradicionalne, vijekovima prilagođavane interpretacije svetog teksta) – tad nastaju fundamentalistički pokreti koji se zalažu za primjenu izvorne (neprilagođene) religije. Ako se religija posmatra kao društvena pojava, a ona to neosporno jeste, teško je poreći činjenicu da su sve tri velike monoteističke religije u času svoga nastajanja predstavljale revoluciju, ne samo na idejnom i teološkom – nego i na socijalnom i ekonomskom planu. Nova poimanja Boga, svijeta i čovjeka obično su urađala zahtijevanjem veće društvene pravde: pravilnijom raspodjelom dobara – ali i prava i obaveza. **Međutim, ono što je bilo napredno za Izrael drugog milenija prije nove ere, za Judeju I vijeka nove ere – ili za Arabijsko poluostrvo 6. vijeka nove ere - u XXI vijeku često može predstavljati krupan korak nazad, korak koji podrazumijeva ukidanje mnogih novih, u međuvremenu stečenih sloboda.** Osim toga, iako su religije na početku vlastite istorije, obično, revolucionarni pokreti – one, s vremenom (nakon što je postignuta zahtijevana pravda, nakon što je ustrojen i učvršćen novi, željeni poredak) postaju institucionalizovane. – Tako nastaje religijski aparat koji, strahujući za tekovine revolucije i za dobrobit poretka i institucija, počinje da sudjeluje u sprječavanju bilo kakve nove revolucionarne promjene. Sukob između proroka i mistika (idealista i revolucionarnih inovatora), s jedne - i sveštenika (konzervativnih zaštitnika postojećeg poretka i tekovina već sprovedene revolucije), s druge strane, stvara tlo na kome nastaje i razvija se bilo koja religijska tradicija. Presjek krajnjih postignuća i jednih i drugih predstavlja uzorak religijske tradicije (u sklopu koje se odvijala i odvija rečena borba) u datom trenutku. U izvjesnim momentima, u zavisnosti od istorijskih, društvenih i ekonomskih činilaca, u određenoj tradiciji preovladavaju revolucionarne ili konzervativne snage. Laici najčešće nisu svjesni činjenice da je njihova tradicija rezultat višegeneracijske borbe grupa i pojedinaca usuproćenih interesa i različitih mentalnih sklopova.

Pristup rabinskog prava pitanju smrtne kazne može poslužiti kao izvanredna ilustracija kulturnog prilagođavanja drevnog teksta novopostignutom stepenu moralnog razvitka zajednice čiji se kulturni, vjerski - pa i nacionalni identitet teoretski zasniva na Svetom tekstu (Pisana Tora) – a praktično na tradicionalnoj interpretaciji Svetog teksta (Usmena Tora). Ne želeći se direktno suprotstaviti slovu Objave, talmudski rabini nisu posegli za formalnim ukidanjem biblijskih

odredbi o smrtnoj kazni. – Radije, oni su ih podvrgli humanističkoj interpretaciji koja je urodila suštinskom reformom ove drevne i u njihovo vrijeme već uveliko prevaziđene ustanove. Jasno je da je ova radikalna humanistička interpretacija Svetog Teksta zasnovana na izvjesnoj teoriji Objave. – Naime, dok fundamentalistički (jevrejski, hrišćanski ili islamski) pristup Svetoj Knjizi počiva na platonskom poimanju svijeta, u kome se religija doživljava kao zemaljski odsjaj nebeskog ideala (pa je, stoga, Objava nekontekstualna, prevremena, nadvremena, svezremena – i, nadalje, **apsolutna** – te, kao takva, ne treba i ne smije da se prilagođava bilo kojem trenutku, ni onome u kome je data – a kamo li bilo kome sljedećem) – dotle religijski humanizam (jevrejski, hrišćanski ili islamski) polazi od pretpostavke da je svaka Objava prvenstveno božanska intervencija u određenu konkretnu zajednicu koja se nalazi na određenom konkretnom stepenu društvenog i ekonomskog razvoja – te je, sljedstveno, prilagođena tom konkretnom kontekstu – iz čega, opet, proizilazi da je bilo koja konkretna uputa Objave, zapravo, **relativna** – te da je kategorija apsolutnog (vječna božanska volja) primjenjiva samo na duh zakona – a ne i na njegovo slovo. Objava je, po ovoj teoriji, prvenstveno skup ilustracija koje daju smjer. Iz Objave se, dakle, ne uči nužno **šta** – nego, radije, **kako**. – Drugim riječima, nije bitna forma – nego duh – odnosno cilj ili smjer. U radu “Institucija hebrejskog roba i propisi vezani uz istu – iz perspektive jevrejskog prava”, koji je nedavno preveden i na naš jezik,¹ Lord Emanuel Jakobovits je pokazao kako iz biblijskih propisa o hebrejskom robu rabini nisu izvukli zaključak da Bog želi da bude robova – nego da, ako ih već ima, istim treba obezbjediti određena minimalna prava. Krajna posljedica ovog stava je: ako je božanski cilj bio obezbjeđivanje prava hebrejskih robova u najvećoj mogućoj mjeri u ondašnjem kontekstu – onda dužnost docnijih religijskih autoriteta nije da održavaju *status quo* – nego, radije, da obezbijede prava hebrejskog roba u najvećoj mogućoj mjeri, u novom (bitno izmijenjenom) društveno-ekonomskom kontekstu.

Cilj ovog rada bio je provjeriti da li su (i u kojoj mjeri) rabini primjenili slične kriterije i na drakonske biblijske propise o smrtnoj kazni.

U sljedeća četiri poglavlja rezimiraju razvoj smrtne kazne u Jevrejstvu od biblijskih vremena, tokom rabinskog perioda, perioda post-talmudske jevrejske samouprave do savremene države Izrael.

¹ Vidi Papo, Eliezer: *Judaizam i ljudska prava*, Pravni centar i Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 1998, str. 159 - 181.

Smrtna kazna u Bibliji

Pojam i svrha kazne u biblijskom pravu

Savremene teorije kazne navode kao motiv generalnu i specijalnu prevenciju. I samo biblijsko pravo poznaje oba ova motiva – ali u njemu se, uz njih, pojavljuje i dodatni motiv, nepoznat savremenom sekularnom pravu - motiv utaživanja božanskog bijesa i odvratanja božanskog gnjeva. Zajednica koja propusti da kazni prekršitelja božanskih zakona izlaže se opasnosti da sama bude kažnjena zbog kolektivne krivice tolerisanja – odnosno, nekažnjavanja grijeha. U Bibliji je Bog opisan kao Svet – i, kao takav, On zahtjeva od svojih sljedbenika da budu sveti kao što je On sam. – Bog se, takođe, gnuša *“zlih puteva”* narodâ drevnog Kanaan-a² - i, shodno tome, nalaže Hebrejima da ne slijede njihovu praksu. Kršenje božanskih zakona predstavlja, po Bibliji, obesvećenje božanskog imena.³ Preduzimanjem radikalnih mjera⁴ u kažnjavanju kršitelja božanskih zakona zajednica skida odgovornost sa sebe i prenosi je na prekršioca koji sam snosi posljedice svoga djelovanja. U slučaju da prekršioc nije pronađen, zajednica je dužna da izvede obred kojim iskazuje vlastito gnušanje nad kršenjem božanskog zakona i spira sa sebe odgovornost za prolivanje nevine krvi:⁵

“Kad se nađe ubijen čovjek u zemlji koju ti daje Gospod Bog tvoj da je naslijediš, gdje leži u polju, a ne zna se ko ga je ubio, tada neka izidu starješine tvoje i sudije tvoje, i neka izmjere od ubijenoga do gradova koji su oko njega. Pa koji grad bude najbliže ubijenoga, starješine onoga grada neka uzmu junicu iz goveda, na kojoj se još nije radilo, koja nije vukla u jarmu, i neka odvedu starješine onoga grada tu junicu u pustu dolinu gdje se ne kopa ni sije, i neka zakolju junicu ondje u dolini. Potom neka pristupe sveštenici sinovi Levijevi; jer

² *Nemojte živjeti po uredbama naroda koje ću otjerati ispred vas, jer su činili sve to – i zato mi omrzoše (III Knjiga Mojsijeva 20:23).*

³ *Zato držite zapovijesti moje, i vršite ih; ja sam Gospod. I nemojte skvrniti svetoga imena mojega, i ja ću se svetiti među sinovima Izraelovim; ja sam Gospod, koji vas posvećujem (III Knjiga Mojsijeva 22:31, 32.)*

⁴ *Neka ga ne žali oko tvoje nego skini krv pravu s Izraela, da bi ti dobro bilo (IV Knjiga Mojsijeva 19:13).*

⁵ *I ti ćeš skinuti pravu krv sa sebe kad učiniš što je pravo pred Gospodom (V Knjiga Mojsijeva 21:9).*

*njih izabra Gospod Bog tvoj da mu služe i da blagosiljaju u ime Gospodnje, i na njihovijem riječima da ostaje svaka raspra i svaka šteta; i sve starješine onoga grada koji budu najbliže ubijenoga neka operu ruke svoje nad zaklanom junicom u onoj dolini, i tvrdeći neka reku: ruke naše nijesu prolile ove krvi niti su oči naše vidjele; Milostiv budi narodu svojemu Izraelu, koji si iskupio, Gospode, i ne meći prave krvi na narod svoj Izraela. Tako će se očistiti od one krvi, i ti ćeš skinuti pravu krv sa sebe kad učiniš što je pravo pred Gospodom.*⁶

Obred je neophodan – jer, načelno, zemlja se ne može očistiti od krvi koja se prolije na njoj drukčije nego krvlju onoga koji je prolije.⁷

Dodatni talionski aspekt biblijske kazne za ubistvo izvorno je formulisan ovako: *“Ko prolije krv čovječiju, njegovu će krv proliti čovjek; jer je Bog po svome obličju stvorio čovjeka”*.⁸ Čovjek je, dakle, stvoren na sliku Božiju - te, stoga, ubistvo predstavlja bogohuljenje - a jedino moguće iskupljenje za takav grijeh postiže se smaknućem ubice. Čak i ubica, koji je potražio utočište u Hramu, mora biti odveden od žrtvenika da bi se na njemu izvršila propisana kazna.⁹ Svaka talionska kazna zasniva se na ideji da prekršitelj treba da pretrpi povredu jednaku onoj koju je prouzrokovao svom bližnjem.¹⁰ Ovakva sankcija, gdje su vrsta i mjera kazne precizno usklađene sa samim zločinom, treba da predstavlja stvarnu pravdu.

Iz činjenice da je jedna od osnovnih svrha kazne, po Bibliji, odstranjivanje zla iz zajednice¹¹ - ne treba, međutim, izvući zaključak da se biblijska kazna koncentriše samo, jedino i isključivo na ličnost prekršitelja. – Ona je usmjerena

⁶ *Da se ne proljeva krv prava u zemlji tvojoj, koju ti Gospod Bog tvoj daje u nasljedstvo, i da ne bude na tebi krv (V Knjiga Mojsijeva 19:10).*

⁷ *Da ne biste skvrnili zemlju u kojoj ste, jer krv ona skvrni zemlju, a zemlja se ne može očistiti od krvi koja se prolje na njoj drukčije nego krvlju onoga koji je prolje (IV Knjiga Mojsijeva 35:33).*

⁸ *Ko prolje krv čovječiju, njegovu će krv proliti čovjek; jer je Bog po svojemu obličju stvorio čovjeka (I Knjiga Mojsijeva 9:6).*

⁹ *I ti ćeš skinuti pravu krv sa sebe kad učiniš što je pravo pred Gospodom (V Knjiga Mojsijeva 21:9). Uporedi takođe V Knjiga Mojsijeva 19:10.*

¹⁰ *I ko rani bližnjega svojega, kako učini tako da mu bude (III Knjiga Mojsijeva 24:19).*

¹¹ *Svjedoci neka prvi dignu ruke na nj da ga ubiju; a potom sav narod; tako izvadi zlo iz sebe (V Knjiga Mojsijeva 17:7). Uporedi takođe V Knjiga Mojsijeva 17:12; 19:19; 21:21; 22:24; 24:7.*

i na vaspitavanje šire zajednice. Kažnjavanjem prekršitelja njegov čin se žigoše kao društveno nepoželjan – te, stoga, i kažnjiv. Dodatni cilj kazne, dakle, moguće je sažeti riječima “*da svi vide i uplaše se*”.¹² S tačke gledišta politike provođenja krivičnog zakona, zastrašujući aspekt kazne je jako bitan u biblijskom pravu. Uzima se kao pozitivna pretpostavka da će ljudi koji čuju ili vide primjenu kazni za teške prekršaje biti obeshrabreni u ponavljanju istih – zbog svijesti o mogućnosti snošenja sličnih posljedica.¹³ Još jedno posebno pravilo vezano za smrtnu kaznu usmjereno je na zastrašivanje širokih narodnih masa i demoralisanje potencijalnih počinitelja budućih teških zločina. – Radi se o propisu po kome tijelo prekršitelja po izvršenju smrtno kazne treba biti nabijeno na kolac¹⁴ - kako bi se ostavio što jači i upečatljiviji utisak na narod. – Ipak, leš mora biti skinut sa kolca prije smrknuća – jer izvrgavanje ruglu ljudskog tijela, koje je stvoreno na sliku Božiju, predstavlja bogohuljenje i skrnavi zemlju¹⁵ - te, stoga, čak i interes zastrašivanja mogućih budućih zločinaca ustupa pred vrijeđanjem božanskog djela. – Sljedstveno, i najgori zločinci moraju biti sahranjeni s dostojanstvom koje priliči stvorenima na Božju sliku.

Pored principa zastrašivanja javnosti, koji se u modernoj kriminologiji naziva generalnom prevencijom, biblijsko pravo poznaje i princip tzv. specijalne prevencije – odnosno sprječavanja pojedinca u daljem činjenju zločina. – Primjerice, primjena smrtno kazne na takve prekršitelje kao što su pobunjeni sin,¹⁶ pobunjeni starješina¹⁷ i otmičar¹⁸ opravdava se sumnjom da se radi o

¹² *Da sav narod čuje i boji se, i u buduće da ne čine namjerno (V Knjiga Mojsijeva 17:13). —Uporedi takođe i stihove 19:20 i 21:21 iste biblijske knjige.*

¹³ *Da se ostali čuvši to boje, i u napredak više ne čine tako zlo usred tebe (V Knjiga Mojsijeva 19:20).*

¹⁴ *Ko zgriješi tako da zasluži smrt, te bude osuđen na smrt i objesiš ga na drvo (V Knjiga Mojsijeva 21:22).*

¹⁵ *Neka ne prenoći tijelo njegovo na drvetu, nego ga isti dan pogrebe, jer je proklet pred Bogom ko je obješen; zato ne skrvni zemlje koju ti Gospod Bog tvoj daje u nasljedstvo (V Knjiga Mojsijeva 21:23).*

¹⁶ *Ko bi imao sina samovoljna i nepokorna, koji na sluša oca svojega ni matere svoje, i kojega oni i karaše pa opet ne sluša; Neka ga uzmu otac i mati, i neka ga dovedu k starješinama grada svojega na vrata mjesta svojega; I neka kažu starješinama grada svojega: ovaj sin naš samovoljan je i nepokoran, na sluša nas, izjelca je i pijanica; Tada svi ljudi onoga mjesta neka ga zaspu kamenjem da pogine; i tako izvadi zlo iz sebe, da sav Izrael čuje i boji se (V Knjiga Mojsijeva 21:18–21:21).*

¹⁷ *Ako li bi se ko odupro te ne bi htio poslušati sveštenika koji ondje stoji te služi Gospodu Bogu tvojemu, ili sudije, taki čovjek da se pogubi; i izvadi zlo iz Izraela (V Knjiga Mojsijeva 17:12).*

¹⁸ *Ko ukrade čovjeka i proda ili se nađe u njegovim rukama, da se pogubi (III Knjiga Mojsijeva 21:16).*

potencijalnim ubicama koje društvo treba eliminisati prije nego što posegnu za životima nedužnih ljudi.

Majmonides, čuveni filozof i kodifikator jevrejskog prava, čije kapitalno djelo *Mišne Tora* (Dvojaki Zakon) predstavlja prvu sveobuhvatnu kodifikaciju jevrejskog prava (kako biblijskog – tako i rabinskog, kao što indicira i samo ime kodeksa), u svom filozofskom djelu *Vodič zabludjelih* ponudio je, između ostalog, i filozofsku interpretaciju biblijskog prava. U trećem i posljednjem dijelu *Vodiča*, dijelu koji se bavi smislom i ciljevima različitih grana biblijskog prava – te i krivičnim pravom, Majmonides ističe, da težina i mjera kazne moraju biti determinisane težinom, rasprostranjenošću neželjenog socijalnog djelovanja, stepenom iskušenja - te, tajnošću akta. - Drugim riječima, što je veće nedjelo i kazna treba biti veća; što je neželjeni akt učestaliji - to i mjere usmjerene na njegovo iskorjenjivanje trebaju biti drakonskije; što je čovjeku teže da se odupre iskušenju da učini zločin – to teža treba biti kazna – i, na koncu, što je teže otkriti prekršaj (i pronaći prekršioca) - to je potrebnije zastrašiti potencijalne prekršitelje teškim kaznama.¹⁹

Rabinska reforma biblijskog kaznenog prava

Stav rabinskog Judaizma prema smrtnoj kazni iznenađujuće je liberalan – posebno kada se ima na umu u kojem su vremenu i kontekstu formulisana mišljenja rabina klasičnog perioda (I – VI vijeka nove ere). Unekoliko bi se, čak, moglo reći da pristup drevnih rabina odiše savremenim humanističkim duhom. Ogromna većina učitelja iz vremena *Mišne*²⁰ ili *Gemare*²¹ težila je stvarnom

¹⁶ *Ko bi imao sina samovoljna i nepokorna, koji na sluša oca svojega ni matere svoje, i kojega oni i karaše pa opet ne sluša; Neka ga uzmu otac i mati, i neka ga dovedu k starješinama grada svojega na vrata mjesta svojega; I neka kažu starješinama grada svojega: ovaj sin naš samovoljan je i nepokoran, na sluša nas, izjelica je i pijanica; Tada svi ljudi onoga mjesta neka ga zaspu kamenjem da pogine; i tako izvadi zlo iz sebe, da sav Izrael čuje i boji se (V Knjiga Mojsijeva 21:18–21:21).*

¹⁷ *Ako li bi se ko odupro te ne bi htio poslušati sveštenika koji ondje stoji te služi Gospodu Bogu tvojemu, ili sudije, taki čovjek da se pogubi; i izvadi zlo iz Izraela (V Knjiga Mojsijeva 17:12).*

¹⁸ *Ko ukrade čovjeka i proda ili se nađe u njegovim rukama, da se pogubi (II Knjiga Mojsijeva 21:16).*

¹⁹ *Maimonides, More ha-nevuhim (Vodič zabludjelih) III:41.*

²⁰ *Mišna - prvi zbornik jevrejske usmene predaje i nacionalnog zakonodavstva.*

²¹ *Komentar Mišne. Mišna i Gemara zajedno tvore Talmud. Postoje dva Talmuda: Jerusalimski i Vavilonski.*

ukidanju talionskih kazni, u gotovo svim slučajevima (osim, možda, ubistva) – a u postizanju te svrhe služili su se različitim metodama – od interpretatorskih²² do formalističkih.²³

Jedna od najpoznatijih rabinskih tvrdnji, u kontekstu odbacivanja ideje primjene talionskih kazni u post-biblijska vremena, je tvrdnja da “stvarna pravda” ovog tipa nužno sobom nosi i nepravdu. Na primjer, veli se u Talmudu,²⁴ ako čovjek slijep na jedno oko izbije oko svom bližnjem, on ga time oštećuje za pedest posto vida. – Ukoliko bi sud naložio da se takvom čovjeku, u skladu sa biblijskom maksimumom “oko za oko, zub za zub”,²⁵ izbije oko - bila bi narušena biblijska ideja pravde – jer dotični bi izgubio sto posto vida, iako je svom bližnjem prouzročio gubitak pedeset posto vida. Ovakvim i sličnim sholastičkim tvrdnjama rabini “dokazuju” kako je zapravo otpočetak Tora morala imati na umu novčanu obeštetu. Logički je najinteresantniji dokaz iznesen u nastavku iste talmudske rasprave – po kome se upravo iz biblijskog stiha “oko za oko, zub za zub” jasno vidi da se radi o uputi za isplaćivanje novčane obeštete – jer, tvrdi jedan od interpretatora, Tora ne kaže “oko – oko, zub – zub” - nego “oko **za** oko, zub **za** zub”. Iz samog spominjanja riječi **za** da se razumjeti kako se radi o novčanoj protivnakaadi.

²² Pri čemu posebno treba istaknuti redukcionističko tumačenje određenih zakona – metod za koji bi najprikladniji naziv bio “odbjašnjavanje”, vidi Papo, *Judaizam i ljudska prava*, str. 49. U izvjesnim trenucima rabinsko izokretanje izvornih biblijskih propisa o kamenovanju izgleda bitno obilježeno ovim metodom.

²³ Najnotornija među ovim posljednjim je principijelna tvrdnja kako bilo koji sud koji zasjeda izvan Kamene Dvorane (izvornog mjesta sjednica Sanhedrina, drevnog vrhovnog rabinskog suda, u Solomonovom Hramu) nije nadležan da sudi po odredbama biblijskog krivičnog prava. S obzirom na činjenicu da je Hram uništen još 69 godine nove ere – primjena biblijskih propisa o smrtnoj kazni ovom tvrdnjom je odložena za postistorijsko razdoblje mesijanske vlasti. U međuvremenu, u realnoj istoriji, ti su propisi “privremeno” neprimjenjivi. Uporedi: Vavilonski Talmud, Sanhedrin 41a, 52b - te Ketubot 30a. Istini za volju, i post-talmudske jevrejske zajednice znale su zaštititi od onih koji su iznutra ugrožavali njihovu egzistenciju primjenom smrtno kazne na određene po zajednicu posebno štetne aktivnosti (kao, recimo u slučaju potkaziivača i izdajnika – Mišne Tora, Propisi o nanosiocima šteta i povreda 8:11 - ali u tim slučajevima se prije sudilo “po posebnom postupku” u kome je sud djelovao po “posebnim ovlastima” - nego li o primjeni biblijskog prava ili biblijskih kazni. Radilo se o drugačijim zločinima, drugačijim sankcijama – i drugačijem postupku.

²⁴ Vavilonski Talmud, Bava Qama 83b.

²⁵ II Knjiga Mojsijeva 21:24.

Iako rabinsko pravo nije formalno ukinulo smrtnu kaznu za počinitelja ubistva (vjerovatno zbog mnoštva biblijskih zahtjeva da ubica mora biti kažnjen smrću²⁶ - ili, možda, u cilju održavanja zastrašujućeg efekta smrtne kazne), mnogi *tanaim*²⁷ držali su da suci, čak i u slučaju ubistva, moraju učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi izbjegli izricanje smrtne kazne.²⁸ – Jedno od sredstava, koje dotični autoriteti stavljaju na raspolaganje sudijama je rigorozno unakrsno ispitivanje svjedoka sve dok isti ne počnu protivrečiti jedan drugom ili sebi samima,²⁹ posljedica čega je proglašavanje njihovog iskaza nepouzdanim. Genij talmudskih reformatora, tvrdi Haim Hermann Cohn, nigdje ne dolazi do izražaja u tolikoj mjeri kao u području smrtne kazne³⁰ - i, uistinu, odnos klasičnih rabina prema smrtnoj kazni zbunjuje svojom aktuelnošću i savremenošću.³¹ Ovaj odnos zasniva se, prvenstveno, na dva principa - prvi od kojih se sastoji u protezanju biblijske zapovijedi “*voli bližnjeg svog kao samog sebe*”³² i na ličnost osuđenika na smrt (što, u njegovom slučaju znači, da je cijela zajednica kao i svaki pojedinac u njoj dužan da se založi da se i kažnjeniku obezbjedi humana smrt)³³ – dok drugi zahtijeva da se biblijski iskaz “*i hodi putevima Njegovim*”³⁴ (kog je rabinski

²⁶ *Da u gradovima žive, a u podgrađima njihovim da im stoji stoka i imanje njihovo i sve životinje njihove (IV Knjiga Mojsijeva 35:3).*

²⁷ *Rabini koji su djelovali u periodu Mišne, dakle u prva dva vijeka nove ere, nazivaju se na hebrejskom tanaim – učitelji.*

²⁸ *Mišna, Makot 1:10.*

²⁹ *Tamo, u nastavku.*

³⁰ *Vidi Encyclopaedia Judaica, odrednica: “Capital punishment” (“Smrtna kazna”).*

³¹ *Činjenica da se radi o teoretskim stavovima – odnosno o stavovima izrečenim godinama nakon što smrtna kazna već odavno nije primjenjivana (mnogi stavovi iznešeni u klasičnoj rabinskoj literaturi o smrtnoj kazni njenim uslovima i proceduri izrečeni su generacijama nakon što je već bio prihvaćen stav po kome post-hramski rabinski sudovi nemaju nadležnost da sude po odredbama biblijskog krivičnog zakona) ne umanjuje bitno njihovu humanost.*

³² *Nemoj mrziti na brata svojega u srcu svojem; slobodno iskaraj bližnjega svojega, i nemoj trpjeti grijeha na njemu (III Knjiga Mojsijeva 19:17).*

³³ *Podrobnije vidi Vavilonski Talmud, Sanhedrin, 45a, 52a; Pesahim 75a; Ketubot 37a.*

³⁴ *I drži zapovijesti Gospoda Boga svojega hodeći putevima njegovim i bojeći se njega (V Knjiga Mojsijeva 8:6).*

Judaizam već protumačio kao nalog da se oponaša Bog)³⁵ mora primijeniti i na smrtnu kaznu. – Drugim riječima: kao što tijelo ostaje izvana neizmijenjeno kada Bog oduzima život - tako i kod smaknuća, određenih sudskom presudom, tijelo ne smije biti uništeno ili unakaženo.³⁶

Istovremeno, postojali su i drugačiji glasovi. - Na primjer, *Mišna* bilježi i upozorenje da bi oklijevanje u izvršenju smrtne kazne imalo za nužnu posljedicu povećanje zločina i krvoprolića.³⁷

Talmudsko pravo razlikuje (prvenstveno teoretski) četiri metoda smaknuća: kamenovanje, spaljivanje, odrubljivanje glave i davljenje.

* * *

Zaključak poglavlja o rabinskoj reformi biblijskog kaznenog prava

Prema jednom talmudskom iskazu, već “četrdeset godina prije uništenja Hrama”³⁸ rabini su se dobrovoljno povukli iz Kamene Dvorane – odričući se time prava da sude po biblijskom kaznenom zakonu. *Talmud*, takođe, veli da je takva rabinska odluka bila motivisana rabinskim ubjeđenjem da je diskrepancija između biblijskih propisa i sadašnje generacije tolika, da bi (u slučaju da se nisu samoinicijativno odrekli prava da sude po propisima biblijskog kaznenog prava) rabini bili prinuđeni da sprovedu na stotine smrtnih kazni. Veoma je malo vjerovatno da je rečeni iskaz vjerodostojno istorijsko svjedočanstvo. – Prije će biti da se radi o ličnom stavu nekog pripadnika liberalne rabinske struje, koji je u činjenici da rabinski sudovi nakon razorenja Hrama³⁹ već više

³⁵ Vidi *Mišne Torah*, *Knjiga Znanja*, *Propisi o karakteru I:11* gdje stoji: *Ovako su rabini objasnili ovu zapovijed: (hoditi putevima Njegovim znači) ako se Njega naziva milostivim – onda i ti budi milostiv, ako se Njega naziva milosrdnim – onda i ti budi milosrdan, ako se Njega naziva Svetim – onda i ti budi svet.*

³⁶ *Vavilonski Talmud*, *Sanhedrin 52a.*

³⁷ *Tamo*, u nastavku.

³⁸ *Vavilonski Talmud*, *Sanhedrin 41a.*

³⁹ *Prvenstveno zato što je u prvim decenijama nakon ponovnog osvajanja pobunjene Judeje Rim stavio van snage jevrejske sudove i zakone.*

nisu sudili po biblijskom kaznenom zakonu radije vidio principijelan stav – nego li tužnu posljedicu strane okupacije. U svakom slučaju, gotovo da ne postoje svjedočanstva iz perioda nakon razorenja Hrama koja bi svjedočila o kakvoj-takvoj primjeni propisa biblijskog kaznenog prava od strane rabina. Što se tiče perioda koji je prethodio razorenju Hrama, bok uz bok, sa već navedenim stavom po kome su se rabini iz principijelnih razloga odrekli ingerencije da sude po istim, navode se i, istini za volju, manjinski stavovi, po kojima su odredbe biblijskog kaznenog zakona primjenjivane sve dok je postojao Hram. Postojanje iscrpnih rasprava o biblijskim kaznenim propisima navedene u *Mišni* ili u *Talmudu*⁴⁰ ne impliciraju nužno zaključak da su svi ti propisi i primjenjivani. Sasvim je moguće da se, kao i u slučaju detaljističkih talmudskih diskusija o propisima vezanim za hramske obrede, žrtve i prinose⁴¹ radi o akademskim raspravama čiji je značaj prvenstveno sholastičko-teoretske prirode. Primjerice, biblijski propis o *“tvrdoglavom i nepokornom sinu”* razrađen je u *Mišni*⁴² u pet stavaka – koji su, u *Vavilonskom Talmudu*,⁴³ prerasli u četiri lista (odnosno osam strana) detaljnih rasprava. Na drugom mjestu u istom traktatu⁴⁴ iznešeno je mišljenje po kome se na *“tvrdoglavog i nepokornog sina”* primjenjuje kazna kamenovanja – a njegovo tijelo treba, nakon izvršenja kazne, biti javno obješeno – da bi mu, odmah, uslijedilo mišljenje po kome se primjenjivanje biblijskih propisa o *“tvrdoglavom i nepokornom sinu”* *“nikad nije desilo niti će se ikada desiti”* – nego je isti propis dat samo *“kako bi se mogao izučavati i kako bi se mogla dobiti nagrada za učenje”*. Istovremeno, u istoj raspravi se navodi i mišljenje Rabi Jonatana koji prosvjeduje protiv tvrdnje da su biblijski propisi o *“tvrdoglavom i nepokornom sinu”* puka teorija – i tvrdi:

³⁹ Prvenstveno zato što je u prvim decenijama nakon ponovnog osvajanja pobunjene Judeje Rim stavio van snage jevrejske sudove i zakone.

⁴⁰ Prvenstveno u traktatu *Sanhedrin*.

⁴¹ Naime, u talmudska vremena, Hram (srušen tokom rimskog ponovnog osvajanja Judeje 69-70 godine nove ere) već uveliko nije postojao - pa su samim tim i propisi o hramskim obredima, drtvama i propisima izgubili bilo kakav praktični značaj.

⁴² *Mišna, Sanhedrin 8:1–5.*

⁴³ *Vavilonski Talmud, Sanhedrin 68b- 72a.*

⁴⁴ *Ibid., 46a.*

“Ja sam ga (“tvrdoglavog i nepokornog sina” na kog su primjenjene drakonske odredbe biblijskog kaznenog prava) vidio – i sjedio sam na njegovom grobu.”

Na još jednom mjestu⁴⁵ povlači se u Talmudu paralela između propisa o smrtnoj kazni i propisa o žrtvama. I jedni i drugi u vremenu nakon razorenja Hrama imaju samo teoretsku vrijednost. U navedenoj talmudskoj raspravi Rabi Josef izražava sumnju u potrebu da se tadašnji rabinski sud (koji ionako ne sudi po propisima biblijskog krivičnog prava) bavi pitanjem smrtno kazne za blud – kad zaključak suda, ionako, neće imati bilo kakve praktične posljedice, sve do dolaska mesije (kada će sve biti vraćeno u idealno stanje – pa će i rabinskim sudovima biti vraćene ingerencije kojih su se, radi historijskih razloga, sami odrekli) sljedećim pitanjem:

Da li, stvarno, postoji potreba da se uspostavlja halaha za mesijansko doba?

- na šta mu Abaje odgovara:

Kad bi to, stvarno, bilo tako – tad mi ne bismo trebali izučavati ni zakone žrtvovanja – jer se i oni odnose samo na mesijansko doba. - Ali mi kažemo: “Uči – pa ćeš dobiti nagradu za učenje”.

Stavak deset prvog poglavlja traktata Makot lijepo ilustruje kako podijeljenost mišljenja vodećih rabina, perioda nakon razorenja Hrama, na temu smrtno kazne (čak i ako ista u njihovo vrijeme definitivno postoji samo na teoretskom nivou) – tako i koje je stanovište bilo preovladavajuće:

Sanhedrin koji osudi na smrt jednog čovjeka jednom u sedam godina smatra se okrutnim. Rabi Eleazar ben Azaria kaže: “čak i jednom u sedamdeset godina”. Rabi Tarfon i Rabi Akiva vele: “Da smo mi bili u Sanhedrinu - ni jedna smrtna kazna ne bi nikada bila izrečena”. Rabban Šimon ben Gamaliel kaže: “Sanhedrin koji bi tako radio samo bi doveo do toga da se namnože ubice u Izraelu”.

Neosporna je historijska činjenica da je u vrijeme Hrama Sanhedrin imao moć da izriče osudu na smrt i da je to prakticirao. Juda ben Tabaj je, recimo, priznao da je pogrešno osudio na smrt čovjeka za koga je mislio da je lažni svjedok.⁴⁶

⁴⁶ Mišna, Sanhedrin 6:6.

Iz incidenta koji Šimona ben Šetah plastično opisuje u Tosefti⁴⁷ vidi se da su se pravila dokaznog postupka strogo poštovala.⁴⁸ U istom kontekstu, citiran je jedan anonimni slučaj:

Desilo se da je čovjek vođen na svoje smaknuće. Oni mu rekoše: "Reci: 'Neka moja smrt bude iskupljenje za sve moje grijehе'. On je odgovorio: 'Neka moja smrt bude iskupljenje za sve moje grijehе, osim ovoga (zbog kojeg sam osuđen na smrt). Ako sam ja i za ovaj grijeh kriv, neka moja smrt ne bude iskupljenje, a Bet Din i sav Izrael bit će nevinii'".⁴⁹

Kada je predmet iznesen pred mudrace, njihove su se oči napunile suzama, ali oni rekoše:

"Nemoguće je izmijeniti presudu, budući da je predmet postojan, (on mora biti smaknut) ali njegova krv pada na glave svjedoka".⁵⁰

Ni u jednom od ovih slučajeva nije dat opis metoda smaknuća. Jedina dva slučaja iz ovog perioda koja su opisana u rabinskoj literaturi, u kojima je je izričito spomenut i metod smaknuća, odnose se na presude po "posebnom postupku".

U prvom slučaju radi se o Šimonu ben Šetahu koji je, htjevši iskorijeniti crnu magiju, osudio osamdeset žena na smrt u vješanjem u jednom danu.⁵¹

U pogledu drugog slučaja zapisano je sljedeće:

Jednom se desilo da je tokom grčkog perioda čovjek osuđen na smrt kamenovanjem zbog jahanja konja na Šabat. Ne zato što je on (prema zakonu)

⁴⁷ Zbirka propisa savremena Mišna.

⁴⁸ Tosefta, Sanhedrin 8:3.

⁴⁹ Vavilonska verzija Talmuda, opisujući isti događaj, dodaje: "ali neka mojim svjedocima nikada ne bude oprošteno".

⁵⁰ Jerusalimski Talmud, Sanhedrin 6:5, 23a.

⁵¹ Mišna, Sanhedrin 6:4.

*trebao umrijeti, nego zato što su to zahtijevale posebne okolnosti tog vremena.*⁵²

Kao što sam već rekao, ni u samoj rabinskoj literaturi – ni izvan nje (recimo kod savremenika rabina, historičara Josefa Flavija) ne postoje izvještaji o stvarnim slučajevima smaknuća, davljenjem ili pomoću mača, u vrijeme nakon razorenja Hrama. Po svemu sudeći, dakle, rasprave o različitim metodama smaknuća i detalji vezani za njihovo izvođenje bili su stvoreni u svrhu *“učenja i dobijanja nagrade”*.

Iz svega rečenoga, dakle, proizilazi da ne samo da nakon razorenja Hrama rabini već više nisu primjenjivali odredbe biblijskog kaznenog prava – nego je za većinu rabina i samo teoretsko postojanje drakonskih mjera biblijskog kaznenog prava predstavljalo teološko-filozofski problem – te su se potrudili da ih, čitavim nizom interpretacijskih intervencija, reformiraju i prilagode humanijem duhu novog vremena.

Smrtna kazna u post-talmudskoj jevrejskoj autonomiji

Jevreji su, kao etničko-vjerska manjina, sve do stvaranja građanskih država, imali sudsku autonomiju – kako u hrišćanskom – tako i u islamskom svijetu. Unutar te i takve jevrejske autonomije, primjenjivao se širok dijapazon kazni – od globe, zatvaranja i ekskomunikacije – pa do, izuzetno rijetko, smrtno kazne. Nove i ranije nepoznate kazne bile su uspostavljene u srednjem vijeku, ponekad i za krivična djela nepoznata talmudskom pravu. Ovaj razvoj je posebno vidljiv u muslimanskoj – te poslije u hrišćanskoj Španiji.⁵³ U Španiji su, na primjer, same državne vlasti sprovodile nad svojim podanicima jevrejskog vjerzakona smrtno kazne koje bi izrekao rabinski sud. Ovo se ponekad, ne pretjerano često, dešavalo i u drugim zemljama jevrejske dijaspore. Najinteresantnije od svega je da su rabinski sudovi posezali za smrtnom kaznom prvenstveno u kontekstu jevrejske samozaštite – što znači da je smrtna kazna, zapravo, bila rezervisana (gotovo

⁵² *Vavilonski Talmud, Sanhedrin 46a.*

⁵³ *Od X vijeka Španija je naslijedila Vavilon i postala novom kolijevkom jevrejske tradicije. Ovo, za jevrejsku kulturu izrazito plodno razdoblje, u jevrejskim se izvorima često naziva Zlatnim dobom Španije. Mnoge institucije i tradicije savremenog Jevrejstva tekovina su Zlatnog doba. O životu Jevreja u Španiji pod muslimanskom vlašću vidi: Elyahu Ashtor, *The Jews of Muslim Spain, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia & Jerusalem, 1992.* O životu Jevreja hrišćanske Španije vidi: Yitzhak Baer *A History of the Jews in Christian Spain, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1978.**

isključivo) za doušnike. Kako je ista najčešće mogla biti sprovedena u djelo samo uz odobrenje, sudjelovanje ili izvršenje centralne (dakle nejevrejske) vlasti – te, kako se prestup doušništva sastojao prvenstveno u kolaboraciji sa istom tom centralnom vlašću (a na štetu jevrejske zajednice i njenog članstva) - to se često dešavalo da centralne vlasti izvršavaju (ili odobravaju) smrtnu kaznu upravo nad vlastitim doušnicima. Kako ni dispozicija, ni sankcija prestupa ove vrste nisu regulisane drevnim biblijskim pravom - to je i metod izvršenja zavisio prvenstveno od običaja zemlje domaćina. Kao što je puštanje krvi iz ruke, davljenje, gušenje ili kamenovanje. Dodatne tjelesne kazne koje su izricane u zajednicama visoke sudske autonomije (dakle, prvenstveno, u Španiji – do izгона 1492) bile su sakaćenje ili nakaženje udova (uglavnom za presteupe seksualne prirode), rezanje nosa i ušiju, jezika (u slučaju doušnika), oslijepljivanje, brijanje glave i brade – te batinanje. Najrasprostranjenije je, čini se, bilo bičevanje - posebno u zemljama gdje nije pribjegavano smrtnoj kazni (poput Njemačke, na primjer). Inače, brijanje glave ili brade je smatrano strašnijim od nakaženja tijela i bilo je rezirvisano uglavnom za razbojništvo, preljubu ili incest.

S obzirom na usku unutrašnju povezanost pred-moderne jevrejske zajednice – te na podozrenje nejevrejske okoline koje je često davalo pečat jevrejsko-hrišćanskim odnosima u srednjoj i istočnoj Evropi, jedna od najtežih kazni, koja je stajala na raspolaganju vođama jevrejske autonomije, bila je kazna izopštenja. Nepokajani izopštenici bi i posthumno ostajali izvan zajednice i pokopavali bi se uz samu ogradu groblja – a počesto i izvan nje. Postojala je i kazna izгона (najčešće primjenjivana u Španiji, Poljskoj i Litvaniji) iz grada ili čak iz zemlje, za određeni period ili zastalno.⁵⁴ Ponekad je i čitava porodica bivala prognana zajedno sa prestupnikom. Ova je kazna bila primjenjivana, između ostalog, na one za koje se sumnjalo da su počinili ubistvo (a protiv kojih je svjedočio samo jedan svjedok – što je, po jevrejskom pravu, nedovoljno za utvrđivanje krivice); u slučaju razbojništva koje je rezultiralo smrću – te u slučaju nasilja nad suprugom, bluda, krađe i falsifikovanja. Opštinsko vijeće sefardskih Jevreja u Hamburgu znalo je izgnati prekršioce moralnih ili poslovnih običaja na nekoliko godina u Amsterdam - ili drugdje.⁵⁵ Izvjesnim vrstama prestupnika uskraćivana su neka građanska

⁵⁴ Vidi članak Isaaca Levitasa u *Encyclopaedia Judaica*, odrednica: "Punishment" ("Kazna").

⁵⁵ *Tamo*, u nastavku.

prava (članstvo u plenarnoj skupštini - ili pravo glasa) ili vjerska prava (pravo aktivnog sudjelovanja u sinagoyalnom bogoslužnju, pravo obavljanja počasnih rituala u ime zajednice i sl.).

Bilo kako bilo, sa nastankom građanskih država pravo jevrejske zajednice da kažnjava svoje članstvo tjelesnim kaznama je u potpunosti ukinuto. Slabljenjem jevrejske autonomije i raslojavanjem nekada monolitne jevrejske zajednice u tri paralelna sistema (reformni, ortodokсни i konzervativni) većina netjelesnih kazni postale su prevaziđene. Savremene jevrejske zajednice su uglavnom slobodna udruženja građana – i njihove vođe, svjetovne ili duhovne, nemaju moć koja bi im omogućavala da kazne neposlušne sljedbenike. Čak i u ultraortodoksnom kontekstu, u kome se članovi zajednice još uvijek sude samo, jedino i isključivo pred rabinskim sudom – prihvatanje rabinske presude je stvar lične odluke pojedinca. Nema sumnje da je ta odluka uslovljena vaspitanjem, vjerovanjem i socijalnim pritiskom – ali još uvijek se radi o ličnoj odluci. – Načelno, u savremenom Judaizmu, nije moguće prisiliti pojedinca da prihvati i izvrši presudu rabinskog suda. Izuzetak je jedino država Izrael, u kojoj rabinski sudovi mogu djelovati kao nadležni ili alternativni sudovi za različite podgrane građanskog prava (primjerice: sklapanje i razvrgavanje braka, naslijedstvo i slično) – ili kao arbitražni sudovi – no ni tada (a to je predmet ovog rada), oni nikada ne dosuđuju tjelesne kazne – a posebice ne smrtnu, ni u Izraelu ni u dijaspori.

Smrtna kazna u savremenoj državi Izrael

S obzirom na činjenicu da je tema ovog rada smrtna kazna u Judaizmu kroz vijekove, te budući da je Izrael zvanično jevrejska država – bilo bi neprimjereno završiti raspravu o odnosu Jevrejstva prema smrtnoj kazni bez elaboriranja odnosa savremene države Izrael prema ovoj temi.

Rabinska tvrdnja, da je od uništenja Hrama pa do njegove obnove (eshatološki događaj ostavljen za mesijanska vremena) "privremeno" ukinuta nadležnost rabinskih sudova da sude po odredbama biblijskog krivičnog prava, bila je osnovni izvor snažnog protivljenja javnog mnijenja i pravne (kako rabinske – tako sekularne) elite smrtnoj kazni u savremenoj državi Izrael. Tokom prvog suđenja za ubistvo, održanog u mladoj i tek stvorenoj državi, oba glavna rabina (i sefardski i aškenaski) urgirala su kod tadašnjeg ministra pravde u svrhu ukidanja

odredbi britanskog zakona o smrtnoj kazni (Izrael je naime bio pravni sukcesor britanske mandatorne vlasti) – upozoravajući da izricanje smrtne kazne nije u skladu sa jevrejskim pravom, nego je čak grijeh protiv njega.⁵⁶ Ipak, osude na smrt (isključivo u slučaju da se radi o zločinu ubistva) jesu **izricane** u Izraelu sve do stupanja na snagu *Revizije kaznenog zakona* koja se još naziva i *Zakonom o ukidanju smrtne kazne za ubistvo*, iz godine 5714 (1954). – Svejedno, nijedna takva presuda nije **izvršena**. Nakon što je prethodno pomenutim Zakonom ukinuta smrtna kazna za prestup ubistva, u Izraelu je smrtnu kaznu moguće izreći samo u slučaju prekršaja predviđenih *Zakonom o krivičnom djelu genocida*, iz godine 5710 (1950) – te za izdaju počinjenu u ratnim vremenima. Zakonom o vojnom pravosuđu iz 5715 (1955), predviđeno je da se smrtna kazna nad civilima ima vršiti vješanjem – a nad vojnicima strijeljanjem. Nije na odmet pomenuti da su svi izraelski sagovornici s kojima sam komentarisala ovaj rad i zaključke do kojih sam došla na osnovu njega uvijek podvlačili da je jedina smrtna kazna ikad izvršena u Izraelu ona izrečena nacističkom zločincu Adolfu Ajhmanu kojemu je suđeno za zločine protiv jevrejskog naroda i protiv čovječnosti.⁵⁷

Zaključak

Temeljita provjera pisanih izvora klasičnog rabinskog prava (*Mišna*, *Tosefta*, oba *Talmuda*), na temu rabinskog pristupa biblijskim propisima o smrtnoj kazni, dovodi do zaključka da su i u ovom slučaju, slično već spomenutom slučaju hebrejskog roba, rabini svojom interpretacijom napravili kako praktičnu tako i teoretsku reformu biblijskog prava. Praktični aspekt reforme sastojao se, prvenstveno, u rabinskom odustajanju (principijelnom, koje je prethodilo razorenju Hrama, kao što stoji u Talmudu – ili od Rima nametnutom, kao što tvrde neki savremeni historičari) od praktičnog sprovođenja odredaba biblijskog kaznenog prava. Daleko interesantnijom, međutim, čini se činjenica da rabini nisu ostali na pukom nesprovođenju odredaba biblijskog kaznenog prava. – Teoretska reforma koju su rabini sproveli predstavljala je daleko više od pukog mirenja sa rimskim privremenim ukidanjem jevrejskog prava i sudova. Radilo se o principijelnom

⁵⁶ Prema članku Haima Hermanna Cohna u *Encyclopaedia Judaica*, odrednica: “Capital Punishment” (“Smrtna kazna”).

⁵⁷ O samom procesu i njegovim pravnim i etičkim posljedicama vidi: Hannah Arendt, *Eichmann u Jerusalimu – izvještaj o banalnosti zla*, K. V. S., Beograd, 2000.

stavu prema drevnim institucijama biblijskog kaznenog prava. Sasvim u skladu sa njihovom teorijom Objave, rabini se nisu susprezali da duh Objave zaštite od neumitnog zastarjevanja njenog slova. Biblija, prvenstveno Tora, predstavljala je za rabine (a samim tim i za zajednicu koju su vodili) nepatvorenu božansku riječ, stalni izvor inspiracije i izvor vrijednosti – te su, stoga, brutalne biblijske kaznene mjere rabinima predstavljale problem i na teoretskom nivou – problem koji je prevaziđen retroaktivnom humanističkom interpretacijom.

Jednako tako, i ne manje važno, rabinska reforma (ionako nesprovedenih odredaba biblijskog kaznenog prava) spriječila je bilo kakav budući povratak Judaizma na drakonske mjere izrečene u Tori, dovodeći u sklad teoriju (sveti tekst) i praksu (određenu vremenom i prostorom) zajednice.

Savremeni fundamentalistički pokreti nastali su kao odgovor određenih slojeva tradicionalnog društva na izazove moderne. Današnji jevrejski fundamentalizam teži rigoroznom apliciranju odredaba rabinskog Judaizma – unatoč činjenici da je sam rabinski Judaizam, zapravo, posljedica višestoljetnog ublažavanja rigoroznih biblijskih zahtjeva (opravdanih u vrijeme u kome su dati). Apsurdnost zahtjeva, da se propisi koji su nastali relativizacijom prethodnih primjene kao vanvremeni, bogomdani postulati, očigledna je svakom poznavaoocu istorije jevrejskog prava i njegove sirkumstencijalnosti. S obzirom da se pozicije fundamentalista drugih tradicija zasnivaju na potpuno identičnoj teoriji Objave, ne čini mi se da su njihovi stavovi manje apsurdni ili neodrživi od stavova jevrejskih fundamentalista...